

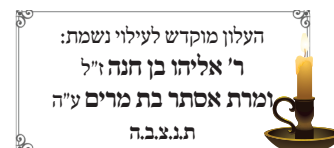
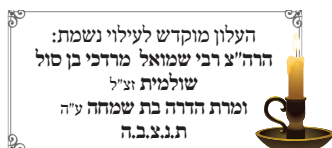
מפעל דף היומי בעיון

סיכום גפ"ת, רא"ש, רמב"ם, רי"ף, ר"ן, טור ב"י שו"ע מ"א ט"ז ומשנ"ב על הדף

כולל ומכון ראש פינה:

כולל יום שלם ללימוד כל הש"ס וד' חלקי השו"ע בעיון במשך 17 שנה | כולל יום שלם ללימוד דף היומי בעיון | כולל יום שלם ללימוד אבן העזר בעיון | פרויקט "אבן ברורה", והוא כעין משנה ברורה על אבן העזר | כולל ערב שלוש שעות ללימוד דף היומי בעיון | כולל ערב שיעורים ליבו חפץ | כולל שיעורי שבת | רשת שיעורי תורה ללימוד דף היומי במלגה מכובדת למגידי שיעורים | 30 ספרי עזר על שלחן ערוך אבן העזר | ספרי "השינון" על ד' חלקי השו"ע, לדיעת ד' חלקי השו"ע בלימוד עמוד יומי, בהמלצת גדולי ישראל מכל העדות והתנועות | מבחנים ארציים לאברכים ובחורים במלגה על דף היומי בעיון | סיכומים יומיים של דף היומי בעיון בעברית, אנגלית, ספרדית וצרפתית | קמחא דפסחא | עזרה וסיוע לנוקמים ואברכים עמלי תורה

יום ג' כ"ב כסליו-יום ג' כ"ט כסליו תשפ"א

שבוע פרשת וישב

הנושאים האקטואליים שנדונו בעלון זה בהלכות פסח:

מנהג בני אשכנז לאסור אכילת קטניות בפסח, דין 'לכס' במצה, דיני מצה עשירה ביו"ט ראשון ובשאר ימי הפסח וחילוקי המנהגים בזה בין בני ספרד לבני אשכנז, דין פת קיבר למצה, דין חלוט ואשישה, עובי המצה, שיעור הבישול הנצרך למצה לפני יציאתה מהתנור, ועוד

דף ל"ב

איבעיא להו: כשהוא משלם, לפי מדה משלם או לפי דמים משלם? כל היכא דמעיקרא שויה ארבעה זוזי ולבסוף שויה זוזא - לא תיבעי לך דודאי כדמעיקרא משלם לפי דמים, דלא גרע מגזלן. דתנן: כל הגזלנין משלמין כשעת הגזלה. כי תיבעי לך - דמעיקרא שויה זוזא ולבסוף שויה ארבעה ...

מסקנת הגמ', שבנידון זה אם לפי מידה או לפי דמים משלם נחלקו ר' עקיבא ור' יוחנן בן נורי, שר"ע סובר לפי דמים משלם וריב"נ סובר לפי מידה.

והרמב"ם [הל' תרומות פ"י הכ"ו] כתב: ולעולם אינו משלם אלא לפי דמים שהיתה שוה בשעת אכילה בין שהוזה בשעת תשלומין בין שהוקרה [וכדעת ר"ע]. עכ"ל. ובראב"ד השיג עליו, דלכאורה אם הוזה בין שעת גזילה לשעת אכילה למה שלא יתן כשעת גזילה, ומה גרע מגזלן שמשלם כשעת גזילה. וכתב הרדב"ז, דהרמב"ם שכתב שאזלינן בתר שעת אכילה לא בא להשמיע שאין הולכים שעת הגזילה, כי לא שכיח שישתנה המחיר בין שעת גזילה לשעת אכילה. אלא עיקר כונתו להשמיע שאין הולכים אחר שעת התשלומים, אך לעולם אם הוזה בין גזילה לאכילה הולכים אחר שעת הגזילה.

והכסף משנה כתב, דכאן לא מיירי בגזלן שהרי בשוגג אכלה לתרומה ורק בשעת אכילה יש כאן גזילה, ולכן בכל אופן פשוט שהולכים רק אחר שעת אכילה ולא אחר שעת הגזילה. ומה שבא הרמב"ם להשמיע הוא שאין הולכים אחר שעת התשלומים.

תנו רבנן: האוכל כזית תרומה - משלם קרן וחומש, אבא שאול אומר: עד שיהא בו שוה פרוטה ...

פסק הרמב"ם [הל' תרומות פ"י ה"ב]: אחד האוכל תרומה טהורה או טמאה בשגגה משלם קרן וחומש ואינו חייב בחומש עד שיאכל כזית שנאמר כי יאכל קדש בשגגה ואין אכילה פחותה מכזית [וכדעת ת"ק], וכשם שאכילת תרומה בכזית כך שתייה בכזית.

וכתב הרדב"ז, דקרן חייב אף בפחות מכזית, דלא גרע מגזלן אם הוא תרומה שאינו שלו [עי"ש הי"א].

והעיר בדרך אמונה [ס"ק כ"ד], דלפי גירסת הגר"א בתוספתא [תרומות פ"ז ה"ג] מבואר, דשתיה ברביעית, ולא כמ"ש הרמב"ם שגם היא בכזית. ומ"מ כתב בכפתור ופרח [פי"ט] דגם לדעת הרמב"ם אין אכילה ושתייה מצטרפים [ועי' בתוספתא הנ"ל להגירסא שלפנינו], ועי' בביאור ההלכה שם שהאריך בזה.

הודעה חשובה

ניתן להקדיש את העלון מידי שבוע להצלחה או לע"נ, וכן אפשר לפרסם ספרים בלבד בעמוד האחרון של העלון, העלון מודפס 20,000 עותקים ומופץ בכל הארץ, מלבד זה הוא נשלח במייל לרבבות אנשים, ומהם זה נשלח לעוד רבבות רבות של אנשים, כך שמעיינים בו למעלה ממיליון איש מידי שבוע, בהקדשה אחת אתם מנציחים את יקירכם במפעל התורה וזיכוי הרבים מהגדולים בעולם, או זקופים להצלחתכם את זכות הרבים ולימוד התורה של ציבור ענק זה, מעלת לימוד התורה היא הסגולה הבדוקה והמועטה יותר מכל הסגולות שבעולם, בסכום של 1,000\$ תוכלו לזכות בהקדשה זו, כל הקורם וזכה! רק שני הקדשות יופיעו מידי שבוע בעמוד הראשון של העלון! או פירסום של ספרים, עמוד שלם 1,000\$ וחצי עמוד 500\$, בפרסום זה אתם חוסכים הוצאות גדולות של הדפסה והפצה. לפרטים: בטלפונים או במייל המופיעים בתחתית העמוד. וכן ניתן לשלם בנדרים פלוס או בקהילות על שם מכון ראש פינה, ולכתוב שם את פרטי ההקדשה

כולל ומכון ראש פינה:

דף ל"ג

ייתיב רב אחא בר רב עויא קמיה דרב חסדא, ויתיב ואמר משמיה דרבי יוחנן: ענבים שנטמאו - דורכן פחות פחות מכביצה, וינן כשר לנסכין ...

פסק הרמב"ם [הל' תרומות פ"ב ה"א] כדברי רב יוחנן, ושכן הדין בענבים של תרומה שנטמאו, ושבעצם גם כביצה היה מותר לסחוט, אלא גזירה שמא יסחוט יותר מכביצה.

וכתב החזו"א [או"ח בהערות לסוגיין], דדוקא זיתים וענבים מותר לסחטם [כיון שהרי הם כהפרי בעצמו ואין כאן הפסד, ע"י חולין ק"כ ב'] שהרי מבואר ברמב"ם שם [פ"א ה"ב] דאסור לסחוט פירות של תרומה.

גופא, מדליקין בפת ובשמן של תרומה שנטמאת. אביי אמר משמיה דחזקיה, ורבא אמר דבי רבי יצחק בר מרתא אמר רב הונא: לא שנו אלא פת, אבל חיטי לא, שמא יבא בהן לידי תקלה. ורבי יוחנן אמר: אפילו חיטי ...

פסק הרמב"ם [הל' תרומות פ"ב ה"ב] כדברי ר' יוחנן שגם בחטים מותר, וכדאמר רב אשי דצריך לשלקם.

דף ל"ד

... אמר להו: תנן, שתילי תרומות שנטמאו ושתלן - טהורים מלטמא ואסורין מלאכול (בתרומה). וכי מאחר דטהורין מלטמא אמאי אסורין מלאכול? ...

מסקנת הגמ', דאסורים גם לכהנים דעשו מעלה בתרומה שהזריעה לא מטהרת אותה, כשם שעשו מעלה זו לגבי מי החג דאם נתקדשו בכלי אין הזריעה מועילה להם. ופירש"י, דמ"מ מלטמא אחרים טהרו, דלענין לטמא לא עשו מעלה. וכן פסק הרמב"ם לגבי תרומה [הל' תרומות פ"א ה"ג] ולגבי הקדש [הל' איסורי מזבח פ"ו ה"ו].

ומבואר בגמ', דלזרים אסורים בכל אופן מדין "גידולי תרומה" שגזרו עליהם מדרבנן שהם תרומה. [ופירש"י, שטעם הגזירה משום הפסד כהן שלא יזרע הישראל את התרומה כדי להתירה לו. ובשבת ט"ז ב' מסקינן, דטעם התקנה היא משום תרומה טמאה ביד כהן, שלא ישהה אותה כדי לזרעה ולהתירה לזרים ובינתיים יבוא לידי תקלה. והובא כאן בתוס'. ויעוין בשפת אמת שביאר למה לא הביא רש"י את מסקנת הגמרא בשבת]. אמנם בטבל לא גזרו ואפילו גידוליו מותרים.

ומבואר בגמ' לגבי גידולי גידולים של תרומה, דבדבר שזרעו כלה גם הם תרומה, ובדבר שאין זרעו כלה הם חולין. וכן פסק הרמב"ם כל זה [הל' תרומות פ"א ה"א כ"ב]. וכתב הרמב"ם בפיה"מ, שההגדרה של "זרעו כלה" היא שהזרע נרקב באדמה ולא נשאר ממנו אלא כמו גידין דקין בארץ וממנו צומח אח"כ הפרי [ומבואר בראשונים, דחטים ושעורים ושאר תבואה וקטניות וכן הכרוב והשומר זרעם כלה], אבל בדבר שהזרע לא נרקב אלא גדל והולך דינה כ"אין זרעו כלה" ודינם כתרומה ממש [ומבואר בראשונים, דבצלים ושומים ושתילי כרוב והלוף והקפלוטות והכלוכסין אין זרעם כלה].

דף ל"ה

משנה. אלו דברים שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח: בחטים, בשעורים, בכוסמין, ובשיפון, וביבולת שועל ...

באיזה מינים יוצאים ידי חובת מצה, טעם מנהג אשכנז לאסור קטניות בפסח, וחילוקי דינים בזה

בגמ' מבואר, דהמקור לה' מינים אלו הוא מהפסוק "לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות", שדוקא בדברים הבאים לידי חימוץ אדם יוצא בהן ידי חובתו במצה. והר"ן הביא דברי הירושלמי [פ"א מחלה ה"א] שלמדו דין זה מהפסוק [ישעיה כ"ה] "ושם חטה שורה ושעורה נסמן וכוסמת גבולתו", "חטה" אלו חטים, "שורה" זו שבולת שועל, ולמה נקראת שמה שורה שהיא עשויה כשורה. "שעורה" זו שעורין. "נסמן" זה שיפון, "כוסמת" זה כוסמין, "גבולתו" עד כאן גבולו של לחם.

ואיתא בגמ', דכוסמין מין חטים ושיבולת שועל ושיפון מין שעורין. ופירש"י, דדין זה נאמר לענין שאין תורמים ממין על שאין מינו. והתוס' כתבו בשם ר"י, דבמנחות [ע"א] מוכח בהדיא שהברייטא נשנית לענין צירוף העיסה לחלה. והקשו תוס', דבחלה [פ"ד מ"ב] איתא שהחיטה אינה מצטרפת עם הכל חוץ מן הכוסמין, והשעורין מצטרפין עם הכל חוץ מן החיטין, וא"כ מבואר שכוסמין מצטרפים עם שעורין, ולא כמו שכתוב כאן שכוסמין הוא מין חטים. ותירץ ר"י, דמה שאמרו כאן שכוסמין הם מין חטים היינו אף מין חטים, אך כל שכן שהם גם מין שעורין, ושיבולת שועל ושיפון הם מין שעורין ולא מין חטים. ומבואר בירושלמי, דכל זה אם כל אחת ואחת נעשה עיסה בפני עצמה ואחר כך נתחברו יחד, אבל כשהיה כלול מתחילה וכל הקמחים נילושים יחד כולם מצטרפים זה עם זה.

ובהמשך הגמ' איתא, שהמשנה היא לא כר' יוחנן בן נורי שסובר שאורז הוא מין דגן ויוצאים בו ידי חובת מצה ואם החמץ חייבים כרת. ולקמן [ק"ד א'] שנינו הביאו לפנינו מצה וחזרת וחרוסת ושני תבשילין. ובגמרא [שם ע"ב] מאי שני תבשילין, אמר רב הונא סילקא וארוזא. אמר רב אשי שמע מינה מדרב הונא לית דחייש להא דרבי יוחנן בן נורי [דאל"כ איך התירו לבשל אורז הרי יכול לבוא לידי חימוץ].

וכתב הטור [ס"י תנ"ג], שיש אוסרים לאכול אורז וכל מיני קטניות בתבשיל כיון שמיני חטים מתערבין בהן, וחומרא יתירא היא זו ולא נהגו כן.

וכתב הב"י, שגם רבינו ירוחם כתב שלא ידע למה יש שמחמירים בזה. ובהגהות מיימוניות ומרדכי כתבו בשם סמ"ק, יש נוהגים איסור בפסח בקטניות כגון פולים ועדשים, וכן נהג ה"ר שמואל מאוירא. אבל ה"ר יחיאל ושאר גדולים היו נוהגין בהם היתר. וקשה מאד הדבר להתיר כיון שאחרים נהגו בהם איסור [ע"י לקמן ג' ב']. ונראה שלא נהגו בו איסור משום חימוץ, שהרי זה ידוע שאינו בא לידי חימוץ, אלא אסרום מחמת ג' סיבות. א. כיון שגם ה' מיני דגן וגם אורז הם מעשה קדרה יבואו להחליף ביניהם. ב. שיש מקומות שעושין פת מקטנית ויבואו להחליף בין פת זו לפת מה' מיני דגן [ומיני ירקות אינם דומים כלל לדגן ולא יבואו להחליף ביניהם]. ג. פעמים תבואה מעורבת בהם ואי אפשר לבררה יפה. וגם החדל יש לאסור בפסח משום שהוא 'מידי דמידגן' [ע"י נדרים נ"ה א']. ואף שבימיהם היה מותר, מכל מקום בדורות הללו שאינם בקיאים כל כך באיסור והיתר כדורות הראשונים יש להחמיר. וכתב ע"ז הב"י, שאין מי שחושש לדברים האלו זולתי האשכנזים.

ובשו"ע [סימן תנ"ג סעיף א'] כתב : אלו דברים שיוצאים בהם ידי חובת מצה, בחטים ובשעורים ובכוסמין ובשבולת שועל ובשיפון. וכתב הרמ"א : והמנהג ליקח לכתחלה חטים [דרכי משה בשם מהרי"ל. והוא משום חיבוב מצוה שפת מחיטה חביבה לאדם יותר. משנ"ב ס"ק ב'].

וממשיך השו"ע : אבל לא באורז ושאר מיני קטניות, וגם אינם באים לידי חימוץ ומותר לעשות מהם תבשיל. וכתב הרמ"א : ויש אוסרים [כמש"כ הגהות מיימוני ומרדכי]. והמנהג באשכנז להחמיר, ואין לשנות. מיהו פשוט דאין אוסרים בדיעבד אם נפלו תוך התבשיל. וכן מותר להדליק בשמנים הנעשים מהם, ואינם אוסרים אם נפלו לתוך התבשיל. וכן מותר להשהות מיני קטניות בבית [ד"מ בשם תרומת הדשן]. וזרע שבת [אניס] וכוסברא [אליינד"ר] אינם מיני קטניות, ומותר לאכלן בפסח, כן נ"ל.

א בדין קטניות שלא נפל עליהם מים, יש אומרים שלא נהגו בהם איסור, כי אסור דוקא בענין שכיוצא בו בחמשת מיני דגן באים לידי חימוץ [שו"ע הרב תנ"ג ה, וכן מתרומת הדשן סי' קיג. ובטור כתב איסור קטניות בתבשיל]. ויש מן הראשונים שהתירו כשנתבשלו במים רותחים מתחילת נתינתם בקדירה [ר"ש מפלייש באו"ז ח"ב סי' רנו, ובהגהות סמ"ק שם כמדומה ששמעתי, ודחה. ועי' שו"ת חת"ס סי' קכב, שיש לעשות כן בשעת הדחק]. וכן יש מן האחרונים שהתירו לאפות מצות מקמח קטניות על ידי שימור, כדרך שאופים מצות מקמח דגן, שלא אסרו אלא מה שאסור במיני דגן [חיי אדם כלל קצו א. ועי' שו"ת באר יצחק סי' יא שנהגו לאפות מהם מצות אף בלא שימור, אם בירר אותם קודם, ע"פ סוכה טו א שלא גזרו כשיש מעשה המוכיח שידוע האיסור. ועי' שו"ת מהר"ם שיק סי' רנא שהתיר לצורך חולה לבשלם במי פירות]. ויש אוסרים אף באופן זה [שו"ת שואל ומשיב מהדור"ק ח"ב סוס"ק, ועי' שו"ת ד"ה ולענין ושם ח"א ד"ה והנה מדברי, שיש לחוש שמא יצא בו ידי מצה]. ויש שכתב להתיר מצות מקטניות בערב פסח [פמ"ג תמ"א א"א ס"ק ב, ועי' שו"ת יד יוסף סי' כה שהבין מדבריו שאף בפסח מותר].

גרעיני קפה הגדלים באילן ועושים מהם משקה, כתבו אחרונים שאין לחוש בהם להחלפה, ואין לאסור במקום שנהגו היתר [פמ"ג תנ"ג ד"ז ס"ק א, ועי' שו"ת א"א סוס"ק יסד. ובמור וקציעה תנ"ג שבקפה שהוא פרי האילן וכן תה, שהוא עלה של ירק, לא שייך בהם חומרא]. ויש שנהגו בו איסור [עי' פמ"ג שם וברכ"י שם בשם חק יוסף, ובקונטרס טוב עין להחיד"א בשם גדול אחד, הובא בשו"ת ס"ק א. ועי' א"ח ספינקא שם ס"ק ו שיש שמזייפים אותו מגרעיני חמץ, ושם על קפה הצומח בגינה שדינו כקטניות]. ויש שכתבו שאף אם יש לגזור בהם משום קטניות, אם חרם קודם הפסח עד שנפסלו מאכילת כלב, אין בהם חשש איסור כלל [שו"ת שבות יעקב ח"ב סי' ה; ברכ"י שם. ועי' פמ"ג תנ"ג שם שחולק על סברא זו, שבחמץ באופן זה חייב, כיון שהמשקה משובח ע"י כך].

תפוחי אדמה, כתבו אחרונים שאינם בכלל איסור קטניות, שהרי גדולים הם, ולכן אין בהם תערובת תבואה [פמ"ג שם, ועי' שו"ת א"א סוס"ק יסד], אלא שיש מקומות שנהגו בהם איסור [פמ"ג שם. ועי' נשמת אדם סי' כ שבאשכנז אין אוכלים אותם לפי שעושים מהם קמח, ושם שבשנת תקל"א הושיבו ב"ד בפיוורדא להתירם מפני הרעב]. וכן מותר לאפות פת מקמח תפוחי אדמה, אף שצורתו כפת של חמץ, ואין לחוש למראית עין [קונטרס אבני זכרון בשו"ת ארי דבי עילאי סי' ג, הובא בא"ח ספינקא ס"ק ה, ושם בשם ספר מאורי אור שה"ה בקמח פטריות אין מקום להחמיר].

בטנים, יש שנהגו שלא לאכלם [שו"ת מלמד להועיל לרד"צ הופמן סי'

כתב הט"ז [ס"ק א'], ששבת וכוסברא [עני"ס ואליינד"ר] צריכים בדיקה רבה שלא יהיה בהם אחד מה' מינים. והמג"א [ס"ק י"ג ובמשנ"ב ס"ק י"ג] בשם ספר יש נוחלין, טוב להחמיר שלא לאכול שבת וכמון [עני"ס וקימ"ל] עד יום האחרון, כי א"א לבררם יפה.

עוד כתב הט"ז, שבדין כמון [קימ"ל] שמעתי מחלקים שהנקרא "קרא"ם קימ"ל" שמביאים אותו ממדינות אחרות אסור בפסח, כי גרעיניו דומים לדגן. אבל אותו הנקרא "פעל"ד קימ"ל" מותר בפסח לפי שאין צורתו כדגן. וכתב הרמ"א בסי' תס"ד, שחרדל אין אוכלים בפסח. ואיני יודע למה ישתנה משבת. ויש לפרש, שגידול החרדל הוא בשרביטים והוא דומה בזה לגידול קטניות ולכן הוא בכלל איסור קטניות. ומה שכתב הרמ"א שאם נפלו בתבשיל אינם אוסרים, מ"מ אם נמצאו במצה אפויה אסורה [עי' הטעם בסי' ת"ס ס"ז].

כתב המג"א [ס"ק א'] בשם שו"ת מהר"ם לובלין [סי' ע"ח], שטטרק"י [א"ה. הוא הנקרא בזמנינו כוסמת] אינו מחמיץ. וכתב המשנ"ב [ס"ק ד'] שטטרקי הוא קטנית. וכן תירס [קאקערווי שקורין אצלנו טירקישע ווייץ].

עוד כתב המג"א [ס"ק ב'] על מה שכתב הרמ"א שמותר להדליק בשמנים העשויים מקטניות, שהמהרי"ל כתב שלא להשתמש בשמן במקום שיש לחוש שיפלו לתבשיל, כי כותשים אותו במכתשת ששורין בו שעורין [ר"ל, וא"כ הוא חשש חמץ גמור]. ואפילו שמן זית לא ידליק בפמוטות שמשתמשין בהם כל השנה שהן מלוכלכות בחמץ [ר"ל, ובולע השמן זית מן הפמוטות ונאסר]. ומשמע מדברי המהרי"ל, דאת השמן זית לא כותשים במכתשת של שעורים ומותר לאוכלו בפסח [ר"ל, ורק להדליק בפמוטות מחומצות אסר]. ובדרכי משה כתב, דאפילו שאר שמנים בדיעבד אין לאסור אפילו אם ידוע שכתשו אותן במכתשת ששורין בו שעורים, כי אפילו אם נתערב בו משהו כבר בטל בששים קודם הפסח. ואין לומר שקיבל טעם מהמכתשת, כי דוקא בדבר חריף אמרינן אגב דוחקא בלע [כמ"ש ביו"ד סי' צ"ו].

עוד כתב, פשוט דכל מיני הריפות [ר"ל, חטים כתושות] העשויים מה' מינין, אסור להשהות בבית כיון שמלחחין אותה במים קודם כתישה.

ובמשנ"ב [ס"ק י"א] העתיק בפשיטות דברי הדרכי משה דאפילו כתשו אותן השומשמן שעושים מהן השמן במכתשת שכותשין שם חמץ נמי לית לן בה. והטעם, דאפילו נתערב בו משהו נמי בטל בששים קודם הפסח, ואין לומר שמקבל טעם מהמכתשת של חמץ דהא צונן אין מפליט ומבליע [וכנ"ל]. אך כל זה בשמן שומשמן וכדומה שאינם חריף, אבל בשמן זית אם כתש הזיתים בכלי שלתתו בו וכדומה בודאי נקלט בו טעם מכוסמת חמץ דהא זית הוא חריף כמבואר לעיל בסימן תמ"ז ס"ח, ובדבר חריף אמרינן אגב דוחקא דכתישת המכתשת נותנת טעם בזיתים וליכא ס' בזיתים נגד הטעם וכדלעיל בסימן תמ"ז ס"ח עי"ש. וע"כ בשמן זית לכו"ע צריך לזהר שלא לתלות הנר בקרוב לשולחן שלא יטיף על מיני מאכל.

פ"ח, שכן נוהגים בירושלים, וכ"כ במקראי קודש ח"ב עמ' רה בשם הרצ"פ פרנק, שאע"פ שאין בהם הטעם של איסור קטניות, נוהגים שלא לאכלם]. ויש שכתב להתיר השמן הנעשה מהם [מלמד להועיל שם].

עוד כתב המג"א [ס"ק ג' ובמשנ"ב ס"ק י"ב] על מה שכתב הרמ"א שמותר להשהות קטניות בבית, שמבואר בתרומת הדשן שה"ה שמותר ליהנות מהם.

כתב המשנ"ב [ס"ק ב' ג'], שאם אין לו חטים יקח למצות מאחד מהד' מינים האחרים החשוב לו ביותר כדי שיאכל לתיאבון. ודין דוחן כדין אורז.

עוד כתב [ס"ק ז'], שאפילו באחרון של פסח ג"כ אין להקל באיסור קטניות. ומ"מ בשעת הדחק שאין לאדם מה לאכול מותר לבשל כל המינים חוץ מה' מיני דגן. ומ"מ גם בכגון זה יקדים קטניות לאורז ודוחן [ורעצקע] שהם דומין יותר לה' מינים ושייך לגזור בהם יותר [ופשוט דה"ה לחולה אף שאין בו סכנה דמותר לבשל לו אם צריך לזה]. אלא שצריך לבדוק ולברור יפה יפה בדקדוק היטב שלא ימצאו בהם גרעינים מה' מיני דגן. וכתבו החיי אדם והחתם סופר [תשובה סי' קכ"ב], דאפילו במקום שיש להתיר מ"מ יחלטנו לכתחילה ברותחין [ר"ל, שעי"ז אפילו חמץ מותר מעיקר הדין כי לא יחמיץ], דכל מה דאפשר לתקן.

עוד כתב [ס"ק ח' ט' י'], דאף שכתב הרמ"א שאין גרעיני קטניות אוסרים אם נפלו לתבשיל, מ"מ אותן גרגרין שמוצאין צריך לזורקן [וכמש"כ הט"ז הנ"ל] אם לא שאינו ניכר. ואם אין רוב היתר על הקטנית לא מיקרי תערובות כלל, והוי כאוכל תבשיל מקטניות עצמה. ומה שכתב הרמ"א דמותר להדליק בקטניות היינו אפילו לתת אותם מקודם במים, דבכה"ג בה' מיני דגן מתחמצים, מ"מ שרי, דלא נהגו איסורא אלא באכילה ולא בהנאה.

כתב בביאור הלכה [ד"ה ויש], שרבינו מנוח בביאורו להרמב"ם אחרי שהביא איזה טעמים קלושים למנהג איסור קטניות [א"ה]. ועי' הטעמים הנ"ל שהעתיק הב"י, מסיים שיש מיני חטים שבשנה שאינה כתיקונה משתנות ונראות כמיני זרעונים וע"כ אסרו כל מיני זרעונים.

אבל לא בטבל ולא במעשר ראשון שלא ניטלה תרומתו ולא במעשר שני והקדש שלא נפדו ...

דין מצה גזולה, ודין 'לכם' במצה ומרור

מבואר בגמ' הטעם בכל הדברים האלו, משום מצוה הבאה בעבירה. והביאו הרא"ש והר"ן מדברי הירושלמי [חלה פ"א ה"ה], תני מצה גזולה אסור לברך עליה, ור' אושעיא למד דבר זה "ובוצע ברך נאץ ה'" [תהלים י'], ולכן דוקא בתחלה [היינו ברכה שלפני האכילה, כי כשמברך אינה שלו וגזולה היא], אבל בסוף דמים הוא חייב לו [היינו ברכה שלאחר האכילה יברך כיון שקנאה ומברך על שלו, אלא שצריך לשלם לו]. ור' יוסי אמר אין עבירה מצוה. אמר ר' הילא, "אלה המצות" אם עשייתן כמצותן הרי הן מצוה, ואם לאו אינן מצוה.

וכתב הב"י [סי' קצ"ו וסי' תנ"ד], דמשמע דלרבי יוסי ורבי הילא בסוף גמ' אינו מברך. שמסתבר שדין ברכה אחרונה שוה לדין לצאת בה ידי"ח מחמת השינוי שעשה בה, ולדעת ר' אושעיא מסתבר שיוצא בה ידי חובת מצה כשם שמברך ברכהמ"ז, ולר' הילא ור' יוסי אינו יוצא ואינו מברך.

וברמב"ם [פ"א מברכות ה"ט] כתב שאין לברך על דבר איסור לא בתחילה ולא בסוף.

ולגבי אכילת מצה כתב הרמב"ם [חמץ ומצה פ"ו ה"ז], זה הכלל כל שמברכין עליו ברכת המזון יוצא בה ידי חובתו וכל שאין מברכין עליו ברכת המזון אין יוצא בה ידי חובתו. עכ"ל. ולשיטתו כנ"ל דאין מברכים גם בסוף. וכתב הרב המגיד, שיש אומרים דמצה גזולה יוצאין בה בדיעבד, ואין נראה כן מסוף דברי הירושלמי [וכנ"ל]. וכתב עוד הרב המגיד, שכל זה דוקא בשגזל מצה, אבל גזל חטים או קמח ועשאו פת ודאי יוצא, שקנאן בשינוי, ורק דמים הוא חייב לו.

ולקמן [ל"ח א'], אמר רב אסי, מצה של מעשר שני לדברי ר' מאיר אין אדם יוצא ידי חובתו בפסח [שסוברים שמעשר שני ממון גבוה ואי"ז לכם], לדברי חכמים אדם יוצא ידי חובתו בפסח [שסוברים מעשר שני ממון הדיוט]. והא לא כתיב 'מצתכם', אמר רב יימר אתיא 'לחם' 'לחם', כתיב הכא 'לחם עוני', וכתיב התם 'והיה באכלכם מלחם הארץ', מה להלן משלכם אף כאן משלכם. וכתב שם הרא"ש, שמשמע מזה שאין יוצאין במצה גזולה, שאפילו לחכמים שיוצא במצה של מעשר שני הרי הם מסכימים לעצם הגז"ש כדמוכח במנחות [ע"ב ב'], וכן מוכח שם בסוף הסוגיא שאף אם באתרוג ממעטים רק שאול וגזול ולא אתרוג של מעשר שני, במצה שנלמד מחלה יש למעט גם מעשר שני, כי באתרוג כתוב רק פעם אחת 'לכם' ובחלה כתוב פעמיים 'עריסותיכם'. ומבואר דלכולי עלמא גזול לא נחשב לכם.

וכתבו הגהות מיימוניות בשם הרוקח, שטוב לומר "כל מי שיגיע לידו מצה שלי הרי היא לו במתנה", וכדאמרינן בסוכה [מ"ב ב'] מלמדין אותן לומר כל מי שיגיע לולבי לידו הרי הוא לו במתנה.

בשו"ע [סימן תנ"ד סעיף ד'] כתב: אין אדם יוצא ידי חובתו במצה גזולה [כמבואר בירושלמי]. במה דברים אמורים, כשגזל מצה; אבל אם גזל חטים או קמח ועשאו מצה, יוצא בה, שקנאה בשינוי, ודמים לבד הוא חייב לו [כמש"כ הרב המגיד]. וציין הרמ"א: ולענין ברכה ע"ל ריש סימן תרמ"ט [דשם מבואר דלענין ברכה בכל גווני אין לברך אפילו במקום דקנה דהו"ל בוצע ברך נאץ ה' ובין הברכה דאכילת מצה ובין ברכת המוציא גופא. ולענין ברכהמ"ז עיין לעיל בסימן קצ"ו ס"א. משנ"ב ס"ק י"ח. ובביאור הלכה ד"ה וע"ל כתב, שאין דבר זה פשוט בפוסקים שאין לברך אחר שקנאו].

כתב הט"ז [ס"ק ד' ובמשנ"ב ס"ק ט"ו], שהיה מקום לומר לפי הגמ' הנ"ל [להלן ל"ח א'] שהביא הרא"ש שבמצה ממעטים אפילו מצת מעשר שני אף שבאתרוג יוצא בו ידי"ח, לכאורה יש לומר שגם מצה שאולה פסולה, שהרי אתרוג השאול פסול ביו"ט ראשון וכנ"ל, וכ"ש שמצה שאולה תיפסל. אך אין האמת כן, דשאני גבי אתרוג שחזור לבעליו כמו שהוא לכן אף בזמן שהוא בידו אינו

ב והראב"ד השיג עליו וכתב שלא אמרו אלא אין מזמנין עליו לומר שאין להם קביעות הואיל ואוכלין דבר איסור, אבל למה לא יברכו עליו לבסוף כיון שנהנה, וכ"כ הרא"ש [ברכות פ"ז סי' ב']. והב"י דחה קושיות הראב"ד והרא"ש, והביא ראיות לדברי הרמב"ם, וכתב דדעת הרשב"א כהרמב"ם, וכן נראה מדברי התר"י, וכן פסק להלכה בשו"ע [סי' קצ"ו סעיף א']. ועי' בדברינו בברכות דף מ"ה.

היינו טעמא דריש לקיש: משום דהוּוּ להוּ מי פירות, ומי פירות אין מחמיצין.

דין מצה עשירה ביו"ט ראשון ובשאר ימי הפסח, וחילוקי המנהגים בזה בין בני אשכנז לבני ספרד

לקמן [ל"ו א'] איתא שאין לשים עיסה בפסח בין ושמן ודבש, וכתב רש"י [שם ד"ה אין], שטעם האיסור בלישה זו הוא בגלל שהם ממהרים להחמיץ הפת, ואף שמי פירות אין מחמיצים מ"מ נוקשה מיהא הוי וחייבים עליו בלאו [ע"י לקמן מ"ג א']. והתוס' והרא"ש והר"ן הקשו על פירוש זה, דלקמן [מ' א'] משמע, שמותר לכתחילה ללוש במי פירות [לדעת רבא שם שהתיר קימחא דאבישנא שהלכה כמותו, ודלא כאביי שם]. לכן כתבו בשם ר"ת, דלעולם מי פירות אינם מחמיצים כלל, ומה שאסרו ללוש במי פירות הוא בגלל שכשהמי פירות מעורבים עם מים הם ממהרים להחמיץ. אמנם גם באופן זה הם רק נוקשה. וכן הוכיחו ממנחות [נ"ז א'] בדין מנחת נסכים שבלי מים אינו מחמיץ כלל. וכתב הרא"ש שמה שאמרו שם [נ"ד א'] תפוח שריסקו ונתנו לתוך העיסה שנחשב לחמץ נוקשה לענן מנחות [ופסול], היינו כשמעורב שם גם מים. וכן הוכיח מלקמן [ל"ט ב'] שהתירו לאכול מאכל מקמח שנילוש בשמן ויין עיי"ש.

וכן מבואר בדברי הרי"ף [ונביא דבריו במלואם להלן].

עוד כתבו התוס' הרא"ש והר"ן, שרש"י הסתפק בעיסה שלשו אותה בביצים אם דינה כאילו נלושה במי פירות, שאנו רואים שהעיסה שנילושה בביצים היא יותר עבה משנילושה במים. אבל רבינו תם התיר דבר זה, והיה מנהגו ערב הפסח לאכול אחרי ד' שעות עיסה שלשו אותה בביצים. ואף שאמרו בירושלמי האוכל מצה בערב הפסח כאילו בא על ארוסתו בבית חמיו, זה דוקא מצה הראויה לצאת בה ידי חובתו, אבל זו מצה עשירה היא.

ובסוגיא הנ"ל לקמן [ל"ז א'] שנינו בהמשך הברייתא הנ"ל [שאין לשין בפסח עיסה מיין ושמן ודבש] מבואר, שבאופן שלש את העיסה בין שמן ודבש, לרבן גמליאל תשרף מיד, ולחכמים תאכל. כמו"כ לדעת ר"ג כשם שאסור ללוש בהם כך אסור לקטף בהם [קישוף היינו לטוח ולהחליק את פני העיסה לאחר לישתה ועריכתה, קודם האפיה]. וחכמים בסוף הברייתא סוברים כדעת ר"ג. ואמר רבי עקיבא, שבת יתה אצל רבי אליעזר ורבי יהושע, ולשתי להם עיסה בין ושמן ודבש, ולא אמרו לי דבר. ומקשה הגמ', שרבי עקיבא בעצמו דרש מהפסוק "לחם עני" פרט לעיסה שנילושה בין ושמן ודבש. ומתרת הגמ', שלענין החיוב לאכול מצה בליל יו"ט ראשון לא יוצאים במצה עשירה מצד המיעוט הנ"ל, אך אי"ז חמץ ולכן מותר לשיטת ר"ע בשאר ימים לאוכלו. וכן מצינו שרבי יהושע אמר לבניו שביו"ט ראשון לא ילושו לו בדבש [או חלב], ובשאר ימים ילושו.

מבואר א"כ שיש בזה ג' דעות. א. דעת ר"ג שאסור ללוש בהם ואף בדיעבד העיסה אסורה. כמו"כ אסור גם לקטף בהם. ב. דעת ת"ק שאסור ללוש בהם ומ"מ בדיעבד העיסה מותרת. ולקטף מותר לכתחילה. ג. דעת ר"ע שלמצינו מצוה בליל יו"ט ראשון הפת אסורה, ולשאר ימים הפת מותרת.

שלו, אבל מי ששואל מצה מחבירו נתכוין לאוכלה ולהתחייב לו דמים הוא שחייב לו הוא בעדו או מצה אחרת, נמצא שזו עכשיו שלו ממש אלא דחוב יש לו בידו לשלם לו. ודומה למי שלוח מחבירו מעות דלהוצאה ניתנה וקידש בהם אשה דודאי מקודשת לו כיון שאינה חוזרת בעין ומעות בעלמא יש לו בידו. ולכן נראה שיוצא במצה שאולה.

כתב המג"א [ס"ק ה' ובמשנ"ב ס"ק ט"ו י"ז], יש לזהר כשאופין הרבה בתנור אחד [והרבה פעמים מתחלפין המצות], שיאמרו כל מי שיגיע מצתו לידו יהיה לו במתנה [וכמש"כ הב"י בשם הגה"מ], דאל"ה יש בזה חשש מצה גזולה ונראה, דטוב לומר כן גם בשעת טחינה, דלפעמים מתחלף הקמח. וכשם ששינוי מעשה קונה ה"ה היכי שגזל המצה ונתנה לאחר אותו אחר יוצא בה דהוי שינוי רשות [ודוקא היכי דהוי ג"כ יאוש בעלים, דשינוי רשות גרידא לא קני] ואותו אחר מותר לברך עליה כיון שלא באיסור באה המצוה לידו, שכבר נתייאש הנגזל ממנה קודם שבא לידו. ואם האחר חזר ונתנו לגזולן גם הגזולן יוצא בו דהוי יאוש ושינוי רשות.

וכתב המשנ"ב [ס"ק י"ד ט"ו י"ז], שבאופן של מצה שאינה שלו אפילו בדיעבד צריך לחזור ולאכול, ומסתימת הלשון משמע דצריך לחזור ולברך [ועיין להלן מדברי הביאור הלכה בזה]. ובתשובת שאגת אריה [ס"ז צ"ד] כתב, דאף בליל יום טוב שני אינו יוצא במצה גזולה. ויש בזה עוד פרט אחד שמצוי להכשל בו, שהקונה מצה ומשכה לרשותו ולא שילם עליה בכסף, אם המוכר גלה דעתו בעת מכירתו שדחוק למעות ואינו יכול למכור בהקפה, ולכן מחזר אחריו שישלם לו והוא מדחהו בלך ושוב ואינו נותן לו, מדינא לא קנה [כמבואר בח"מ סי' ק"צ סי"ו], וממילא אינו יוצא בהם אח"כ ידי חובת מצה מן התורה. ובאופן שגזל חטים וטחנן שיוצא מעיקר הדין ידי חובת מצה, מ"מ לכתחילה לא יקח אותו לצאת בה שהרי לא יוכל לברך עליה [כמו שציין הרמ"א, וכדלעיל בסי' י"א סעיף ו' בהג"ה].

כתב בביאור הלכה [ד"ה אין], שהאחרונים הביאו דברי הריטב"א שאף בגזול מצה [ולא חטים] יש שינוי מעשה בלעיסתו את המצה, ואף דלדינא בודאי נקטינן כשיטת השו"ע, מ"מ לענין שיהיה צריך לחזור ולברך כשאוכלה אפשר שיש לחוש לדעת הריטב"א שכבר יצא בדיעבד וע"כ לא יברך. וכן הסכים במגן אלה. ולענין מרור אם יוצא בדיעבד בגזול, דעת הכנה"ג בשם מהרי"ו דיצא. והפר"ח חולק עליו כיון שמרור הוקש למצה [לקמן ל"ז א']. ועיין בשאגת אריה [שם], שדעתו דגם במצה גזולה הפסול הוא משום מצוה הבאה בעבירה [וכן היא דעת הלבוש], ולכן לגבי מרור שאינו אלא מדרבנן הו"ל מצוה הבאה בעבירה בדרבנן, שלדעת המחבר בסימן תרמ"ט ס"ה יוצא בדיעבד, וכ"כ במקו"ח ע"ש. אכן לדעת הרמ"א שם שכתב שאנו נוהגין כהפוסקים הסוברים דגם בדרבנן מצוה הבאה בעבירה פסול, בודאי גם במרור לא יצא.

עוד כתב [ד"ה ולענין], כתבו הפוסקים שאם הוציא המצה מרה"י לרה"ר כשחל פסח בשבת יוצא בה ידי חובתו וגם יברך עליו לפי שהוא עבר עבירה, ולא המצה גופא בעבירה [ועיין לעיל סימן שי"ח ס"א במשנ"ב ובביאור הלכה].

אמר רבה בר בר חנה אמר ריש לקיש: עיסה שנילושה בין ושמן ודבש - אין חייבין על חימוצה כרת ... אמר להו: דרדקי,

וכתב הרי"ף, שמסתבר כר' עקיבא, וגם שר' יהושע בן לוי סובר כשיטתו שהוא בתרא, ואין באמוראים מי שחולק עליו. ולכך ביום ראשון שצריך 'לחם עוני' אסור, אבל בשאר ימות הפסח מותר. ובודאי שמיירי כאן ע"י מים, שהרי קיטוף הוא ע"י שמן ומים, שלשין במים תחלה ומקטפין בשמן. אמנם מצינו מרביתנו שאסרו אף לישא בשאר ימים, אבל נראה להקל כנ"ל.

וכתב הר"ן, שהבעל המאור הקשה על הרי"ף שר' יהושע בן לוי לא בא לפסוק כר' עקיבא, שהרי ללישנא בתרא לעולם מה שהתיר להם ללוש העיסה הוא בחלב, ואפשר שחלב אינו מחמיץ בין ע"י מים בין שלא ע"י מים. וכתב ע"ז הר"ן, שקושיא זו יש ליישב שמשמע שכל המשקים שוים בזה, וכן בירושלמי שנו בסתמא אין לשין את העיסה במשקין. ועוד הקשה הבעל המאור על הרי"ף בדין זה, והרמב"ן השיב על דבריו, וראוי לחוש לדברי הבעל המאור.

וכתב הרא"ש, דלדברי הרי"ף אפילו מי פירות בתערובת מים אין מחמיצין. וקשה לדבריו מהא דלקמן [ל"ט ב'] שאסור ללוש עיסה עם יין ומים, ומוכח בהדיא דמי פירות עם המים מחמיצין. וכן מהראיות הנ"ל לעיל. ולכן כתב דנראה כהמחמירים דהלכה כר"ג. והעובדא דר' יהושע בן לוי איירי בלי מים, וההוכחה מדבריו לחילוק זה בדברי ר"ע היא רק לענין זה שיש חילוק בין יום ראשון ליום שני [א"ה. ולפי מה שכתב הרא"ש עד כאן ר"ע הקל גם כשמים מעורבים בהם, אלא שחלק על הרי"ף ופסק כר"ג שמחמיר בזה]. ועוד נראה, דלעולם בלישה חכמים אוסרים אף אם אין בו מים שסוברים שמי פירות מחמיצים אף בלא מים, וכשיטת אב"י לקמן [מ' א'] שאסר קימחא דאבישנא. ומ"מ קיטוף שרי אפילו על ידי מים כיון שקיטוף דבר מועט הוא ואין מחמיצין. ולפי"ז ר' עקיבא התיר דוקא מי פירות בלא מים. ובירושלמי [הלכה ז'] משמע דמי פירות אפילו בפני עצמן מחמיצין. ואפשר שזה כדעת אב"י שאסר חצבא דאבישנא [נ"ל], וקיימא לן כרבא שהתיר.

עוד כתב הרא"ש, שלגבי המחלוקת של רבן גמליאל וחכמים כשלש ככר במי פירות עם מים אם העיסה מותרת בדיעבד פסק ה"ר יצחק אבן גאון כחכמים שתאפה מיד. ובה"ג כתב שהלכה כר"ג שהרי חכמים בסוף הברייתא סוברים כמותו. וכתב הרא"ש, שדברי הבה"ג נעלמים, שהרי חכמים רק אסרו הקיטוף כשיטת ר"ג, והמחלוקת לגבי דיעבד הוא רק בין ר"ג לת"ק, וקיי"ל כת"ק.

והרא"ש לקמן [פ"ג ס"א א'] כתב, שגם לשיטת הרי"ף שאפילו עם מים אינו מחמיץ, מ"מ אם שוהה כדי להחמיץ מחמיצים אם יש בהם מים.

וכתב הרמב"ם [פ"ה ה"ב]: חמשת מיני דגן אלו אם לשן במי פירות בלבד בלא שום מים לעולם אינם באין לידי חמוץ אלא אפילו הניחן כל היום עד שנתפח הבצק הרי זה מותר באכילה, שאין מי פירות מחמיצין אלא מסריחין, ומי פירות הן כגון יין וחלב ודבש וזית ומי תפוחים ומי רמונים וכל כיוצא בהם משאר יינות ושמנים ומשקין, והוא שלא יתערב בהן שום מים בעולם, ואם נתערב בהן מים כל שהוא הרי אלו מחמיצין. עכ"ל. וכתב הב"י [ס' תס"ב], שזה כשיטת הרי"ף הנ"ל [וכמש"כ הרא"ש בדעת הרי"ף דאם המי פירות מעורבים עם מים שוהה העיסה הרי"ף מחמיץ].

וכתב הטור [שם], שיש אוסרים ללוש במי פירות עם המים אבל קיטוף מותר. וכתב הב"י, דהיינו אם נאמר שהלכה כתנא קמא שאף שאין לשין בו מקטפין בו, ולהפירוש דהאיסור דוקא בתערובת מים.

עוד כתב הרא"ש בכתובות [פ"א ס' י"ג] ומועד קטן [פ"ג ס' פ"ט], דמה שאמר ריב"ל לבניו שביום הראשון [יומא קמא] יאפו לו בלי מי פירות, היינו סעודה ראשונה. ובסוגיין כתב דיום הראשון היינו לילה הראשון. וכתב הב"י, דמשמע דאף בסעודת לילה הראשון יכול לאכלה שלא בתורת מצת מצוה, וכן משמע מדברי רש"י והטור, וכ"כ הרב המגיד, ולאפוקי מאותם שנוהגים שלא לאכול מצה עשירה כלל בשני ימים ראשונים. ואף שהכל בו כתב מנהג זה, וביאר טעם המנהג שלא יבואו להחליפה במצת מצוה [ר"ל, שהרי בחו"ל אוכלים מצת מצוה בגם בליל יו"ט שני], אך נראה שאין לאסור ולגזור גזירה בדבר שלא חששו לו חכמי התלמוד ולא החכמים האחרונים.

אמנם כתב הטור, שאין לאכול מצת מצוה ביום השני ממצה עשירה. וכתב הב"י, שאף שבגמ' שנינו דין זה ביו"ט ראשון וכ"ה ברי"ף וברא"ש, י"ל דזהו לגבי א"י, אבל בחו"ל דין יו"ט שני כיו"ט ראשון. עוד י"ל, שמה שנקט בגמ' 'יומא קמא' כולל גם יו"ט שני, שהרי כל מה שנוהגים איסור ביו"ט שני הוא שמא הוא יו"ט ראשון. והרי"ף והרא"ש נמשכו אחרי לשון הגמרא. וכ"כ רבינו ירוחם.

בשו"ע [סימן תס"ב סעיף א'] כתב: מי פירות בלא מים אין מחמיצין כלל. ומותר לאכול בפסח מצה שנלושה במי פירות אפילו שהתה כל היום [כשיטת הרמב"ם, ושיטת הרי"ף לפירוש הרא"ש], אבל אין יוצא בה ידי חובתו מפני שהיא מצה עשירה, וקרא כתיב 'לחם עוני' [והיינו כוית ראשון של שתי הלילות. משנ"ב ס"ק ה', וכמבואר בב"י].

עוד כתב [שם סעיף ב']: מי פירות עם מים ממהרים להחמיץ יותר משאר עיסה הילכך אין ללוש בהם; ואם לש בהם, יאפה מיד [כמש"כ תוס']. ובדבר זה אי"ז כשיטת הרי"ף והרמב"ם, שהרי לדעתם אינו ממהר להחמיץ יותר ממים בכה"ג. ביאור הלכה ד"ה אין].

וכתב הרמ"א [סוף סעיף ד']: ובמדינות אלו אין נוהגין ללוש במי פירות, ואפילו לקטוף המצות אין נוהגין רק לאחר אפייתן בעודן חמין, ואין לשנות אם לא בשעת הדחק לצרכי חולה או זקן הצריך לזה.

כתב המג"א [ס"ק א'], שיש לעיין באופן שנפל מעט מי פירות לתוך העיסה ולא נאפה מיד, אם יש לאסור בדיעבד. וברא"ש משמע דדבר מועט אינו אוסר, שכתב דקיטוף דבר מועט הוא ואין מחמיץ [ועיין בהג"ה ס"ד]. ובמשנ"ב [ס"ק ח'] כתב, שאם עבר ושהה קודם האפיה יש לאסור באכילה אף שלא שהה שיעור מיל. וביאר בשער הציון, שמה שהמג"א נסתפק זה דוקא כשנפל מעט, אבל אם נפל הרבה ודאי אסור. אמנם **באליה רבה** מצדד להתיר בהפסד מרובה אף באכילה כל שלא שהה שיעור מיל ולא מינכר בה סימני חמוץ. ונראה דאם היה דבר זה בשוגג בודאי יש לסמוך להקל בשעת הדחק [וכנ"ל בסימן תנ"ה ס"ג לענין לישא בפושרין, עיי"ש]. ודע דהסכימו האחרונים דאף דקי"ל דאם אפה מיד מותר לאכול אותו המצה, מ"מ אין

יוצאין בה ידי חובת מצה, שהרי אי"ז לחם עוני. ואפילו אם לשה במים ואח"כ קיטפה מלמעלה במי פירות ואפאה ג"כ אין יוצא בה ידי חובת מצה דתו לא הוי לחם עוני.

הקשה המג"א [ס"ק ד'] מה הרבותא בדברי הרמ"א ש"אפילו לקטף אסור", הרי אדרבה כשלשין במים וקוטפין במי פירות הרי זה מי פירות עם מים וממהרין להחמיץ. ויש לומר, דהרבותא שאף שהמי פירות מועטים [וכמ"ש למעלה שבוה יש להקל יותר]. ופשוט שאין חילוק בין חלב לשאר מי פירות כדמוכח ברי"ף ורא"ש, דלא כעולת שבת [ר"ל, שהתיר בחלב. ועי' בדברי בעל המאור המובאים למעלה].

כתב המשנ"ב [ס"ק י"ז י"ח] בשם האחרונים, שגם במה שהתיר הרמ"א לקטף בעודן חמין דגם בזה יש לזהר מליקחן ללילות ראשונות לכזית של חובה, כי הוי כעין מצה עשירה ובפרט כשמחזירין אח"כ שוב לתנור. ולמנהג זה אפילו כבר לשה ואפאה מיד אין לאוכלה בפסח אלא ישהנו עד לאחר הפסח. וגם מה שהתיר לחולה הוא שוקא שיאפם מיד וכנ"ל. ודוקא במי פירות לחודייהו אבל במי פירות עם מים אין ללוש לכתחלה אפילו בשעת הדחק:

כתב בביאור הלכה [ד"ה ממהרים], שמבואר שלדעת תוס' מבואר שאף באופן שמעורבים עם מים הרי זה רק חמץ נוקשה [כנ"ל], ואילו לדעת הרמב"ם הוא חמץ גמור. ועיין בפמ"ג שהסכים דדוקא במיעוט מים אבל אם הרוב מים לכו"ע הוא חמץ גמור וחייב כרת עליה.

עוד כתב [ד"ה אין], שנחלקו האחרונים בנפלו מי פירות על חטים או קמח ונתייבשו, אם מותר לאפות מהן מצות אח"כ [עיין בפר"ח וא"ר וח"י וח"מ ומאמר מרדכי והגר"ז וח"א]. ונראה דבשעת הדחק יש לסמוך להקל וללוש מאחר שעיקר דין השו"ע אינו לשיטת הרי"ף והרמב"ם, שלדעתם אינם מחמיצים יותר משאר עיסה שנילושה רק במים, והסכימו המגיד ורבינו מנוח לדעתם. א"כ עכ"פ בנתייבשו יש להקל.

עוד כתב [ד"ה בהם], שהמחבר השמיט קיטוף, משום דבטור הביא די"א דמלילה ראשונה ואילך מותר קיטוף. ודעה זו הובא ברי"ף גיאות בשם רב שריא גאון עיי"ש. אכן מנהגנו להחמיר בזה וכמו שכתב הרמ"א.

דף ל"ו

תנו רבנן: יכול יוצא אדם ידי חובתו במעשר שני בירושלים - תלמוד לומר לחם עני - מה שנאכל באנינות, יצא זה שאינו נאכל באנינות אלא בשמחה, דברי רבי יוסי הגלילי. רבי עקיבא אומר: מצות, מצות, מצות ריבה ...

מבואר למסקנת הגמ', שאף לשיטת ר"ע אין אדם יוצא ידי חובתו בביכורים כיון דדרשינן "בכל מושבתכם תאכלו מצות" דדוקא מצה הנאכלת בכל מושבותיכם יוצאים בה די"ח מצה. אמנם במצה של מעשר שני כיון דדרשינן "מצות מצות" ריבה. ומרבה אני מעשר שני שיש לו היתר בכל מושבות ואפילו בירושלים, וכדרכי אלעזר שמעשר שני שנטמא פודין אותו אפילו בירושלים. ופסק הרמב"ם [פ"ו ה"ח] כדעת ר"ע.

תנו רבנן: לחם עני - פרט לחלוט ולאשישה. יכול לא יצא אדם ידי חובתו אלא בפת הדראה - תלמוד לומר מצות מצות - ריבה, ואפילו כמצות של שלמה. אם כן מה תלמוד לומר לחם עני - פרט לחלוט ולאשישה.

דין פת קיבר למצה

פירש"י, ש'פת הדראה' היינו פת קיבר, ונקראת כן ע"ש שניטל כל הדרה. וברי"ף כתב דהיינו פת קיבר. והר"ן הבין מדבריהם שהכונה לפת שהיא עשויה כולה מסובין. והקשה ע"ז הר"ן, דמבואר בהמשך הסוגיא [ל"ז א'] דיוצאים בפת הדראה, והרי פת סובין אינו חייב בחלה כמו ששינו במסכת חלה [פ"ב מ"ו] חמשת רבעים קמח ועוד חייבין בחלה, הן וסובן ומורסנן, נטל סובן ומורסנן מתוכה וחזר לתוכה פטורין מן החלה, הרי מבואר שדוקא כשלא ברר הסובין הם מצטרפים לשיעור חלה, וכ"ש שפת שהיא כולה מסובין אין יוצאים בה, והרי אין יוצאין ידי מצה אלא בלחם שחייב בחלה [א"ה]. כן מוכח מהמשך הסוגיא]. לכך פירש הרמב"ן, שמצינו שהתולעת האוכלת מהתבואה נקראת 'הדראה' [עי' פרה פ"ט מ"ה], והתבואה הנאכלת ממנה נקראת 'דראה'. ואף כאן נקראת פת הדראה על שדרואנה והיא הסובין והפסולות נשאר בתוכה.

וכן הרמב"ם [פ"ו ה"ה] כתב, שאין יוצאים בפת מורסן ובפת סובין, אבל לש הוא את הקמח בסובין שלו ובמורסנו ועושהו פת ויצא בה ידי חובתו. והרא"ש כתב, דיש לפרש גם את דברי הרי"ף באופן הזה, שאין כוונתו שעשה פת מהפסולת לבד אלא שהפסולת מעורבת בקמח [וכתב הקרבן נתנאל, שכן יש לפרש גם את דברי רש"י].

ובשו"ע [סימן תנ"ד סעיף א'] כתב: אין יוצאין לא בפת סובין ולא בפת מורסן, אבל לש הוא את העיסה בסובין ובמורסן שבה ויוצא בה [כמש"כ הר"ן והרא"ש]. ויוצא במצה מסלת נקיה ביותר, ואין אומרים אין זה לחם עוני [כמבואר בגמ'].

כתב המג"א [ס"ק א'], שברש"י ש'סובין' היינו קליפת חטים הנושרים בשעת כתישה, ו'מורסן' הוא מה שנשאר בנפה. ומוכח קצת שדברים אלו באים לידי חימוץ מזה שלדעת רש"י יוצאין בהם ידי חובת מצה. ואפשר לומר, כיון שהוא ממין הבא לידי חימוץ יוצאים בה ידי חובה. וראיתי מורין שקליפה [שקורין שפרי"ד] אינו מחמיץ. ומיהו זה קליפה מקש, אבל קליפת החטים עצמן אפשר דמחמיץ וגם א"א שלא נדבק בו קצת ממשות חטים. ובמשנ"ב [סי' תס"ה ס"ק ב'] כתב שסובין ומורסן מחמיצים. והקליפה של הקש שהגרגר מונח בו שקורין שפריא"ר אינו מחמיץ וכשאר קש בעלמא דמי.

עוד כתב המג"א [ס"ק ב'], שאם נטל המורסן מתוכה וחזר לתוכה ולש עמה, יש להסתפק אם מצטרף לכזית [עי' ביו"ד סי' שכ"ד ס"ג שלענין חלה אינו מצטרף בכה"ג]. ובמשנ"ב [ס"ק ג'] כתב בפשיטות שבכה"ג אינו מצטרף לשיעור כזית, וציין בשער הציון, שכן הוא בחק יעקב, וכן משמע מרבנו מנוח, וכן מהגר"א ופרי חדש והגר"ז, ודלא כהמגן אברהם שמסתפק בזה.

ג א"ה. כן משמע לכאורה גם כאן שאמרו יכול לא יצא אלא בפת הדראה, דעכ"פ גם בה יוצא. אלא שלהלן הדבר מפורש.

כתב המשנ"ב [ס"ק ד'], שיוצאים בפת שנעשה מתבואה שאכלו התולעים.

דין חלוט ואשישה

ומבואר בגמ', דבחלוט ואשישה אין יוצאים ידי חובת מצה. ופירש"י, ד'אשישה' היינו גלוסקא גדולה [וכתב המאירי דעשוי להתכבד בה בפני גדולים. ועי' להלן מדברי הביאור הלכה מהו השיעור של אשישה]. ו'חלוט' פירש"י בהמשך הסוגיא [ל"ז א' ד"ה חלוט, על 'חלת המשרת' שביארו בגמ' שהוא 'חלוט של בעלי בתים'], דהיינו שלא נעשה כתיקון לחם. וביאר הרמב"ן במלחמות, דהיינו שנאפת מקמח שנחלט במים רותחים. והר"ן כתב בשם רבינו אפרים, שחליטת הקמח נעשית בשאר משקין [ולא במים]. ויש שביארו, שהוא לחם של עשירים שמטגנים אותו במחבת [ר"ש חלה פ"א מ"ד, וכע"ז ברע"ב שם וברא"ש הל' חלה. ועי' מאירי בסוגיא].

והקשו תוס' והרא"ש, שכאן משמע שחלוט נקרא 'לחם' אלא שאינו 'לחם עוני', ואילו במשנה בחלה המובאת להלן מבואר שאין הם נקראות כלל לחם ולכן פטורות מן החלה. ותירצו, שכאן מיידי בבלילתו עבה ולהלן בבלילתו רכה. עוד הקשו מיבמות [מ' א'] גבי חלוט שאף שחלטו מתחילה, כיון שחזר ואפאו בתנור לחם קרינא ביה ואדם יוצא בה ידי חובתו בפסח. ותירצו, ששם מיידי בבלילתו רכה שע"י האפייה בתנור הוא לחם, וכאן איירי בבלילתו קשה שלחם הוא לענין חלה ורק שאינו לחם עוני. וכתב הרא"ש בשם רב האי, ש'חלוט' הוא לחם העשוי בשמן כחלוט של בעלי בתים, ולכן אין יוצאין בו בלילה הראשון כיון שהיא מצה עשירה, וחלוט שחלטו ברותחין יוצאין בו אם חזר ואפאו. וכתב ע"ז הרא"ש, שגם לדבריו צ"ל שאיירי בבלילתו קשה ולקמן בבלילתו רכה, שהרי כאן קרו לחלוט של בעלי בתים לחם ורק שאינו לחם עוני, ולקמן בחלוט של בעלי בתים אפילו לחם לא הוא.

והר"ן בשם בעל המאור תירץ, שלקמן מיידי שחלטו במים ורותחין ולא חזר ואפאן, וכאן מיידי כשחזר ואפאן, ולכן הוא לחם אלא שאינו לחם עוני. והרמב"ן דחה דבריו.

אמנם דין חלוט אינו נוגע בזמנינו למעשה, כי מבואר ברי"ף וברא"ש לקמן [מ' א'] שהגאונים אסרו כל חליטה, וכן הביא הסור [ס' תנ"ד]. ולקמן דף מ' בעזה"י נאריך בזה. ובדין אשישה כתב הרמ"א [שם סוף סעיף א'] : וטוב לכתחלה שלא לעשות המצה רחבה יותר מדאי, דהוי כאשישה [בשם מהרי"ו].

כתב הביאור הלכה [ד"ה וטוב], שמוכח מדברי הרמ"א שכתב טוב לכתחילה וכו', שדין אשישה אינו לעיכובא, ואף דמהגמ' מוכח דהוא לעיכובא דומיא דחלוט, וכן פסק מהר"ם חלאווה בהדיא בסוף הפרק, יש לומר דזה דוקא בגלוסקא גדולה אחד מששה באיפה [כדמיייתי בגמ'] וכן מוכח הלשון וכ"כ הגר"ז. איברא דמלשון רש"י בסוגיא שכתב 'גלוסקא גדולה', משמע לכאורה דלאו דוקא אחד מששה באיפה רק אם היא גלוסקא חשובה מחמת גדולתה וכן מוכח כעין זה בערוך שכתב 'לחם גדול', ובמהר"ם חלאווה הנ"ל. וכן מוכח קצת ג"כ מלשון הגמ', וכן ברוקח [סימן רע"ג] כתב סתם 'אשישה' - גלוסקא יפה, ולא ביאר שיעורו. ודע דהרמב"ם ועוד כמה פוסקים לא העתיקו כלל האי דאשישה, ולא הביאו רק עיסה שנילושה

ביין וחלב ושמן [ולר"ה גאון הוא פירושו דחלוט], וצ"ל דפירוש אשישה הוא ג"כ עיסה חלוטה ולהכי תני בברייתא חלוט ואשישה בהדי הדדי [וכן מוכח דעת ר"ה גאון מובא ברי"ף גיאות הנ"ל עי"ש]. ולפי"ז אין להחמיר בכל גיוני בדיעבד אפילו הוא לחם גדול מאד.

דף ל"ז

תנו רבנן: אין אופין פת עבה (ביום טוב) בפסח, דברי בית שמאי, ובית הלל מתירין. וכמה פת עבה? אמר רב הונא: טפח, שכן מצינו בלחם הפנים טפח ... מאי פת עבה? - פת מרובה. ואמאי קרו ליה פת עבה? - משום דנפישא בלישה ... מאי איריא בפסח? אפילו ביום טוב נמי! - אין הכי נמי, והאי תנא ביום טוב של פסח קאי ...

שיעור עובי המצה

מבואר למסקנת הגמ', שאף שבלחם הפנים שדינו להיות מצה עובי טפח ולא חששו לחימוץ, מ"מ לגבי חמץ הדבר אסור ואין לאפות פת עבה טפח.

כמו"כ מבואר בגמ', שאסור לדעת ב"ש לאפות ביו"ט פת מרובה, וב"ה מתירים. ופירש"י טעמם של ב"ש, משום שהוא טירחא דלא צריך. וכתבו תוס', שטעמם של ב"ה הוא מצד סברת ר' שמעון בן אלעזר הסובר [ביצה י"ז א'] שכשצריך לאפות ביו"ט מותר למלאות התנור בפת שאינו צריך כיון שכך גם הפת שצריך נאפת טוב יותר. והר"ן כתב, ש'פת מרובה' אין הכונה יותר מכדי צרכו, דא"כ לא היו ב"ה מתירים לאפותה, ואין לומר שטעמם כר"ש בן אלעזר [וכמש"כ תוס'], דא"כ היו צריכים לפרש שדוקא בתנור מלא מותר. אלא ודאי אף במה שצריך לו נחלקו ב"ש וב"ה בפת מרובה, שב"ש אוסרים לאפות פת מרובה בבת אחת מפני שטרחתו מרובה, ולכן סוגיא זו מובאת בביצה [כ"ב ב'] על המשנה שאין אופין פתין גריצין אלא רקיקין, לפי שהלכה זו היא גם מאותו טעם. או כמו שאמרו שם בירושלמי שמתוך שאתה מיגעו אינו אופה אלא כדי צרכו. ובטור [ס' תני"ד] הביא הלכה זו, וכתב הב"י שנמשך אחר לשון הגמ' שהביאה הלכה זו לגבי פסח [ונאריך בזה במקומו במסכת ביצה בעזה"י].

וכתב הרי"ף, שבימות הפסח אסור ללוש ולאפות יותר מחמשת רבעים קמח משום חימוץ, וכדלקמן [מ"ח א']. והעיר הרא"ש, דמה שנאמר שם הוא רק לענין לישה ולא לענין אפיה, וגם שאי"ז שייך לסוגיא שאיירי באפיה. והר"ן כתב, שמה שמקט הרי"ף בלשונו 'לאפות' הוא לאו דוקא. ולעצם הדין, כיון שעיקר הסוגיא היא לקמן דף מ"ה, נאריך בדבר זה שם בעזה"י.

ובדין פת עבה כתב בשו"ע [סימן ת"ס סעיף ה'] : אין עושין בפסח פת עבה טפח [כמבואר בגמ']. ובב"י התפלא על הטור שהשמיט הלכה זו.

כתב המג"א [ס"ק ד'], נראה שבדיעבד אם עשה פת עבה טפח מותר, שהרי כל הפוסקים השמיטו דין זה [א"ה. וכמו שהבאנו למעלה על הטור], ומבואר שהם סוברים שלמסקנת הגמ' שביארו שהכונה ל'פת מרובה' מותר לעשות פת עבה. לכן אין

לאסור בדיעבד. ובמשנ"ב [ס"ק י"ז] כתב, שבדיעבד אם כבר אפה יש מתירין אפילו בעבה טפח ויש אוסרין אכן בפחות מטפח אין לאסור בדיעבד. ומ"מ כל שהיא עבה יש לעיין בתוכה אם נאפית יפה ולא נתחמצה.

ובביאור הלכה [ד"ה פת], הביא דברי המג"א הנ"ל הסובר שאין לאסור בדיעבד, ושיש פוסקים האוסרים אף בדיעבד, ויש האוסרים לכתחילה גם בפחות מטפח, ולמעשה נראה דביותר מטפח יש לאסור אף בדיעבד, מאחר שהריטב"א בשם הרא"ה חוכם גם בפחות מטפח. וכן מצאתי בבגדי ישע שאוסר בדיעבד, ודלא כשבות יעקב [ומובא בשע"ת] שהקיל בזה בדיעבד.

... אבא, לא כך אמרו חכמים אין עושין סריקין המצויירין בפסח? אמר לי: בני, לא של כל אדם אמרו, אלא של נחתומין אמרו. איכא דאמרי, הכי קאמר ליה: לא של נחתומין אמרו, אלא של כל אדם. אמר רבי יוסי: עושין סריקין כמין ריקין, ואין עושין סריקין כמין גלוסקאות.

בריי"ף העתיק שהנחתומין בקיאים ואינם שוהים על הסריקים. והבין הרא"ש, שהרי"ף פסק כהאיכא דאמרי שסריקי נחתומין מותרים, וכתב ע"ז שמה שלא פסק כחכמים לעיל שלא חילוק בין נחתומין לשאר אדם, לפי שנראה לו לומר 'מעשה רב'. אך לכאורה היה נראה לפסוק הלכה כחכמים, שהרי הרי"ף בעצמו פסק לעיל [ל"ו א', הבאנו דבריו בדף ל"ה] פסק כדברי ר"ע שמצה עשירה מותרת בשאר ימי הפסח בגלל שריב"ל פסק כמותו, ואף שר"ע בעצמו נהג כך למעשה לפני ר' יהושע ור' אליעזר כמבואר בגמ' שם, א"כ מוכח שאין אומרים 'מעשה רב' כנגד רבים. אמנם בר"ן ביאר דברי הרי"ף, שאין כונתו לפסוק כהאיכא דאמרי שסריקי נחתומין מותרים, אלא שהרי"ף בא לפרש שמתחלה לא גזרו בשביל נחתומין אלא בשביל כל אדם, כי בנחתומין כיון שהם בקיאים שרי מדינא. אלא שגזרו על הכל וגזרו על נחתומין אטו שאר כל אדם [ועי' להלן עוד בבירור דעת הרי"ף בזה].

ובטור [סי' ת"ס] כתב שלדעת הרי"ף סריקי נחתומין מותרים [וכפי שהבין אביו הרא"ש בדברי הרי"ף]. וכתב עוד בשם רבינו יונה, דלשיטת הרי"ף שסריקי נחתומין מותרין הוא אפילו בלא דפוס, ובעלי בתים אסורין אפילו יש להם דפוס כיון שמאחרין לעשותן. וכן היא שיטת הרמב"ם [פ"ה הט"ו]. אמנם אדוני אבי הרא"ש ז"ל היה נוטה לאסור לכל אף לנחתומין.

והעיר הב"י ע"ד הרא"ש, שלפנינו בריי"ף איתא: "ולא של נחתומין בלבד אמרו אלא של כל אדם אבל של נחתומין כיון דבקיאי לא שהו בהו", והרא"ש מפרש שמה שכתב "אבל של נחתומין כיון דבקיאי לא שהו בהו" הוא פסק הלכה שפוסק הרי"ף, ואף על פי שלפ"ז לא היה צריך לומר "ולא של נחתומין בלבד אמרו" שמשמע דגם של נחתומין אסור, שמא לא היה כתוב "בלבד" בנוסח הרי"ף שהיה לפני הרא"ש. אלא ולא של נחתומין אמרו ולפיכך כתב שהרי"ף פוסק להתיר בשל נחתומין. אבל הר"ן אף שגורס כהרא"ש מפרש כנ"ל. והרב המגיד פירש דברי הרי"ף כמו שפירשם הרא"ש, וכתב שכן פסקו הגאונים, וכן דעת הרמב"ם [כנ"ל].

וכתב הטור, שכל מה שעושין אותו במסרק [ר"ל, שעושים חריצים בעיסה] כדי שלא יתפח מותר. וכתב הב"י שהוא מהכל בו

שכתב שנוהגים כן כדי לשנותו משאר הפת של כל השנה, וכדי שתאפה יפה. ובארחות חיים בשם הרא"ה כתב, דרך הוא לנקוב הפת כדי שלא יתפח, וצריך ליהזר שלא לנקוב שתי חלות בכלי אחד, לפי שהעיסה שוהה בו ומחמצת. לפיכך בעל נפש צריך לשנותו מעוגה לעוגה, וכן צריך לדקדק כשיסדר הפת בתנור שלא יגעו זה בזה שהם לחים עדיין, ואין האור שולט בין צידי הפת ומחמיץ.

וכתב רבינו ירוחם, שמוכח בגמרא שאם עבר ועשה סריקין המצויירין ולא חימצו שיוצאין בהם [שהרי שנינו יוצאים וכו', ואע"פ שאמרו אין עושים]. ובהגה"מ וסמ"ק כתב בשם ריצב"א, דקיי"ל כרבי יוסי שעושים סריקין כמין ריקין פירוש עושין סריקין מצויירין כמין ריקין [ר"ל דקים. משנ"ב ס"ק ט"ז] דאז אין לחוש לחימוץ בשהיית ציורין, וע"ז סמכין לצייר מצות שלנו מפני שאנו עושין אותם כמין ריקין.

כתב בשו"ע [סימן ת"ס סעיף ד'] : אין עושין סריקין המצויירין דהיינו לצייר בפת כמין חיה ועוף; אבל כל מה שעושים אותו במסרק כדי שלא יתפח, וכן מה שמנקבין המצות, מותר, ומ"מ טוב למהר לעשותן שלא להשהות בהם. וכתב הרמ"א : ויש לעשות המצות ריקין, ולא פת עבה כשאר לחם, כי אין הרקיקין ממהרין להחמיץ [וכמש"כ בשם הריצב"א].

כתב הט"ז [ס"ק ד'] שמה שאין עושין סריקין וכו' היינו לכתחילה, אבל בדיעבד יוצאין בהם [וכנ"ל]. וביאר המשנ"ב [ס"ק י"ג], שמיייר באופן שלא שהה שיעור שיחמיץ. ויוצא באופן זה גם ידי חובת מצה.

עוד כתב הט"ז [ס"ק ה'], שמשמע מלשון הרמ"א שמה שהמצות דקות מועיל רק לענין הרישום במסרק, אך לא מהני זה לענין ציורין. וכ"כ מו"ח הב"ח ז"ל שאין עושין כלל ציורין עכשיו.

ובמג"א [ס"ק ג'] כתב, שמה שהטעם שמותר במסרק הוא כיון שאינו מכוין לצייר, וכן העתיק הטעם במשנ"ב [ס"ק י"ו]. עוד כתב המג"א, שקצת נהגו בחול המועד לעשות ציורים, ואינו נכון. וכתב מהרי"ל, שאסור לעשות בדפוס שהבצק נכנס בדפוס ומתחמץ. וצריך לומר שמה שאמרו בגמ' אפשר יעשנה בדפוס [ר"ל שאז אינו מחמיץ, ומסקנת הגמ' שאסור רק מצד שמא יאמרו כל הסריקין אסורים וכו'] היינו בדפוס העשוי כשיני מסרק, ולא בדפוס שעושין בו מיני מתיקה.

כתב המשנ"ב [ס"ק י"ד], שלהלכה אין חילוק בין סריקין של בע"ב ובין של נחתומין ושניהם אסורים. ואף דנחתומין קבועין ומורגלין בזה ואין שוהין בעשייתן [וביאר בשער הציון, שמוזה שלא חילק בזה השו"ע משמע שסובר כדעת הרא"ש שהחמיר בזה]. ואפילו אם המצות הן ריקין דקים שאינם ממהרין להחמיץ אעפ"כ אין לעשותם מצויירין.

תנו רבנן: הסופגנין, והדובשנין, ואיסקריטין, וחלת המסרת, והמדומע - פטורים מן החלה. מאי חלת המסרת? - אמר רבי יהושע בן לוי: זה חלוט של בעלי בתים. אמר ריש לקיש: הללו מעשה אילפס הן. ורבי יוחנן: אמר מעשה אילפס חייבין, והללו שעשאן בחמה ...

מתחייבת בחלה, והש"ך [ס"ק ד'] כתב, שיש להחמיר כמנהגו, או להפריש חלה בלא ברכה.

... תא שמע: יוצאין במצה הינא ובמצה העשויה באילפס ...

מבואר בגמ', ד'מצה הינא' היינו כל שנאפתה בשיעור כזה שאם הוא פורסה [שוברה] שוב אין חוטין נמשכין הימנה, שאז היא קרויה לחם, ויוצאין בה.

וכן כתב בשו"ע [סימן תסא סעיף ג]: מצה שנאפת עד שאם פורסין אותה אין חוטין נמשכים ממנה, יוצאים בה. וכתב הרמ"א: ויש לזהר שלא ללקחה מן התנור קודם לכן ולהחזירה, כי תוכל לבא לידי חימוץ [דרכי משה בשם מהרי"ל].

כתב הט"ז [ס"ק א'], שאם עבר והוציאה קודם שנאפית עד שאין חוטין נמשכין, נראה דאפילו דיעבד אסור, כי נתחמצה באותה שעה שהיתה מחוץ לתנור, כי ע"י חמימות מתחמצת מיד.

כתב המג"א [ס"ק ה'], שמבואר ברש"י במנחות [ע"א ב'], שאפילו אם היא נפרכת כשמטלטלין אותה יוצאין בה. וכתב המשנ"ב [ס"ק י"ג] שהחק יעקב כתב שאם מסתפק אם חוטין נמשכין ממנה, יכול לתחוב אצבע תוך המצה ואינו נדבק בה עיסה יש להתירה דזהו סימן שאין חוטין נמשכין ממנה. וכ"ז אם המצה חמה אבל אם נצטננה אפשר דאין ראייה מזה.

כתב המשנ"ב [ס"ק ט"ו], שיש עוד סימן לפת שהגיעה לכלל לחם והוא כשאנו רואין שנקרמו פניה והוא חד שיעורא וע"כ אם נצטננה המצה ופרסה וראה בה ריעותא מבפנים שניכר שלא נאפה יפה ואינו יכול שוב להכירה בסימן הנ"ל יביט בפני המצה ואם יראה שנקרמו פניה קרימה מעליא שאין בו ספק יש להתירה אבל אם גם בהקרימה גופא יש בו ספק הוא ספק דאורייתא לכמה פוסקים ואסור אפילו בהפסד מרובה ומגיעת שמחת יום טוב.

עוד כתב [ס"ק ט"ז], שאם עבר והוציאה מהתנור קודם שנאפת לגמרי והחזירה מיד, אין לאסור.

דף ל"ח

חלת תודה ורקיקי נזיר וכו'. מנא הני מילי? - אמר רבה: דאמר קרא ושמרתם את המצות - מצה המשתמרת לשם מצה, יצתה זו שאין משתמרת לשם מצה אלא לשום זבח. רב יוסף אמר: אמר קרא שבעת ימים מצות תאכלו - מצה הנאכלת לשבעת ימים, יצתה זו שאינה נאכלת לשבעת ימים אלא ליום ולילה.

ברמב"ם [פ"ו ה"ט] כתב: חלות תודה ורקיקי נזיר שעשה אותן לעצמו אין יוצאין בהן שנאמר [שמות י"ב] ושמרתם את המצות, מצה המשתמרת לענין מצה בלבד היא שיוצאין בה אבל זו משתמרת לענין הזבח [כרבה], ואם עשאן למכור בשוק הרי זה יוצא בה ידי חובתו, שהעושה למכור בשוק דעתו שאם לא ימכרו יאכל אותן ונמצא בשעת עשייתן שמרן לשם מצה. עכ"ל.

מבואר בגמ', שר' יוחנן ור"ל נחלקו בדין 'מעשה אילפס' דהיינו כלי העומד על גבי האש. דלר"ל הלכך לאו "לחם" הוא שאין לחם אלא מאפה תנור, ולר"י הוי לחם. אם אם קודם הרתיח את האלפס על גבי האש ולבסוף הדביק בו את הלחם גם לר"ל חייב, שכיון שדפנות האלפס רותחים, הרי זה כעין מאפה תנור, וחייב בחלה. שלא פטר ריש לקיש במעשה אלפס, אלא כשהדביק את הלחם באלפס כשהוא עדיין צונן, ואין מגיע ללחם חום גדול בפעם אחת כמו בתנור. אלא מעט מעט הולך ומתגבר חומו. הלכך לא דמי למאפה תנור, והרי הוא פטור מחלה.

וכתבו התוס' והרא"ש, שר"ח פסק כר"ל משום שבהמשך הסוגיא בכמה מקומות משמע כמותו. ובשם ר"י כתבו, שנראה שהלכה כר' יוחנן, שהרי ביבמות [ל"ז א'] מנו ג' הלכות שבהם הלכה כר"ל, וזו לא אחת מהם. וכן פסק בשאלות דרב אחאי [פרשת צו ס' ע"ז]. עוד כתבו, שאם בשלו במים או טיגן בשמן מודה ר' יוחנן דלא הוי לחם כדמוכח בירושלמי [חלה פ"א].

כמו"כ כתבו בשם ר"ת, שבדבר שבתחילתו היתה בלילתו קשה גם ר"ל מודה שחייב אף אם אח"כ טיגנו ולשו בשמן, וכמו"כ מברך עליו המוציא אף לאחר הבישול או לאחר הטיגון בכה"ג. ואין לחלק בין מבושל במים למבושל בשמן. אמנם בדברים שאין בהם תוריתא דנהמא אין מברכין עליו המוציא אף על פי שנתחייבה עיסתה בחלה.

אמנם כתבו הרא"ש והר"ן על רבינו שמשון והרמב"ן, שהם חולקים על ר"ת וסוברים שדוקא אם אם מתחילה שעשה בלילתה קשה חשב לאפותה בתנור כדרך לחם, אבל אם מתחילה חשב שיעשה בלילתה רכה פטורה מחלה אף שבתחילה היתה העיסה קשה. וה"ה לענין המוציא. וכן מבואר דעת הרמב"ם [הל' ביכורים פ"ו ה"ב].

וכתב הרא"ש, שרבינו מאיר היה נוהג כשלשין עיסה בביתו כדי לבשלה במים או לטגנה בשמן, היה מצוה לאפות ממנה מעט ועל ידי כך נתחייבה העיסה כולה בחלה קודם שיקח ממנה מעט דחיישינן שמא תמלך, וגם לא היה אוכל בלא המוציא אחר שנתבשלה או נטגנה וגם לא היה מברך עליה המוציא אלא מברך על לחם אחר ואח"כ אכלה.

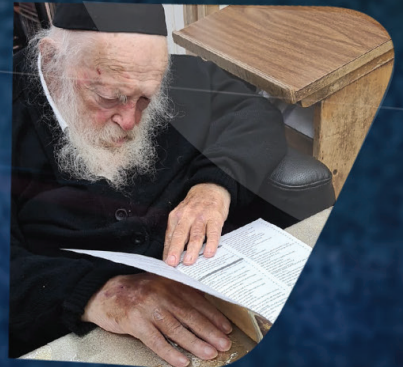
ובשו"ע [יו"ד סימן שכ"ט סעיף ב'] כתב: עיסה שבלילתה רכה ואפאה בתנור או במחבת, בין שהרתיח ואחר כך הדביק, בין שהדביק ואח"כ הרתיח, חייבת בחלה ובלבד שלא על ידי משקה [כדעת הפוסקים שק"ל כר' יוחנן, דלא כר"ח].

עוד כתב השו"ע [שם סעיף ג']: עיסה שבלילתה עבה, וגלגלה על דעת לבשלה או לטגנה או לעשותה סופגנין או ליבשה בחמה, ועשה כן, פטורה. גלגלה לעשות ממנה לחם, ונמלך לבשלה או לטגנה או לעשותה סופגנין או ליבשה בחמה, חייבת, שכבר נתחייבה משעת גלגול [וכדעת הרא"ש והר"ן והרמב"ם דלא כר"ת]. גלגלה על דעת סופגנין וכיוצא בהן, ונמלך לעשותה לחם, חייבת.

הט"ז [ס"ק ב'] הביא את מנהג מהר"ם לאפות חלקה שאז ודאי

**מרן שר התורה רשכבה"ג הגר"ה קנייבסקי שליט"א
נרתם בכל כוחו לסייע למוסדות ראש פינה**

מעיינ ב'סיכומי הדף היומי' ובעלון 'מעשה ניסים' בעיון

מברך על הבשמים שיחולקו לתורמים לכוללים

מברך את הדולרים שיינתנו למחזיקי האברכים בתוכנית של לימוד כל הש"ס וד' חלקי השו"ע במשך 17 שנה

ראש המוסדות הגאון רבי נסים דרעי שליט"א מקבל את ברכתם של גדולי ישראל ביום ב' נר רביעי דחנוכה

**מרן ראש הישיבה רשכבה"ג חכם שלום כהן שליט"א
נחלץ לעזרת מוסדות ראש פינה**

מעיינ ב'סיכומי הדף היומי' ובעלון 'מעשה ניסים' בעיון

מברך על הבשמים שיחולקו לתורמים לכוללים

מברך את הדולרים שיינתנו למחזיקי האברכים בתוכנית של לימוד כל הש"ס וד' חלקי השו"ע במשך 17 שנה

מאירי ים את כולל ראש פינה

גדולי ישראל נרתמים להצלחת המוסדות

ימי החנוכה תשפ"א

קריאת קודש

כבר ידוע ומפורסם מפעלות הקודש ד'כולל ומכון ראש פינה' בראשות הגאון רבי נסים דרעי שליט"א, רבה של שכונת בית וגן בירושלים, הכוללים המיוחדים ללימוד כל השי"ס וד' חלקי השו"ע, בו גם מוציאים לאור את 'ספרי השינון' על כל ד' חלקי השו"ע. כולל ללימוד אבן העזר בעיון, בו מוציאים לאור את הפרוייקט הגדול 'אבן ברורה' על אבן העזר, שהוא כעין משנה ברורה על אבן העזר, וכן כולל ללימוד דף היומי בעיון.

ועתה הגדילו לעשות בזיכוי הרבים ע"י הופעת שני קונטרסים נפלאים, 'סיכומי דף היומי בעיון', סיכום על הדף של כל שיטות הראשונים עד השלחן ערוך והמשנה ברורה, וחוברת השיעורים 'מעשה ניסים', שיעוריו הבהירים של הגר"נ דרעי שליט"א, בו הביא להלכה את כל הדעות והשיטות ספרדים ואשכנזים כאחד.

ועקב המצב הקשה בעולם, נקלעו המוסדות הנ"ל למצוקה קשה, על כן באנו בזאת בפניה לכלל הציבור בארץ ובעולם להירתם בכל הכח לבוא לעזרת ה' בגיבורים, ולהצטרף כמנויים קבועים לקבל את שני הקונטרסים הנ"ל, וכן לסייע בהחזקת האברכים הנ"ל, כל אחד כפי יכולתו. **וכל המחזיק אברך בתוכניות הנ"ל שכתרו מן השמים הרבה מאוד, ונחשב לו כאלו הוא בעצמו למד את כל התורה כולה**, כמו שאמרו בפסחים נ"ג ע"ב כל המטיל מלאי לכיס של ת"ח, זוכה ויושב ויושב בישיבה של מעלה, שנאמר י"ב בצל החכמה בצל הכסף.

וכל העוזרים והמסייעים יבורכו מפי עליון בכל הברכות הכתובות בתורה, ומובטח להם שינצלו מכל המחלות, ובמידה כנגד מידה יזכו הם בעצמם לגדול בתורה וביראה, וכן יזכו לראות את בניהם גדולים בתורה, במידות טובות, ויראת שמים טהורה, ללא צער וזנק, מתוך רוגע השקט ובטחה, כל הימים, אמן.

מאירי ים

מוקד וימי ההתרמה יפורסמו בקרוב